

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Кошуљица, постељица

Војислав Милутин

Нисмо такви каквим се видимо. Богумила рече Момчилу: „Калуђер је на врху куле већ неко време.“ На клупи, тесаном сазвежђу мртве јеловине, затече га. Седи. Нешто себи у браду шапуће? Како си?

Пст!...Слушам тишину. Путујем без пута. Радует се. Са врха твоје куле гледам крвави запад... И шта видиш?

Живо месо зла... Свирепи час пјесништва мој Момчило. Са запада опсједнутог злом стољећима већ крв шикља. Ријеком наше крви се поји... Калуђере, суштина је у расијавању сунчевог свјетла. Не расијава се равномерно... Другом ти то причај Момчило. Ђаво Сунце зајаша, заслужи... нашу звијезду водиљу би да утрне.

Калуђере, са врха куле се види најбоље и исток. Не окрећи му леђа. И он је крвав. Нама ваља разум и срце вајвијек окретати нашој души, да не настрадамо ако хоћемо да будемо своји. Запад и исток су облици стварности који нам не желе добро. Желе да будемо њихови алати. Алату је неопходна сила... Зато силу користе.

Трена идућег Сунашца последњи видљиви део западе иза горе. Мраче се шуме надземља. Из груди васећење капа млеко на земљу. Ветри гасе свеће а распирјују ватре на земљи... У подземљу немоћни су. Коначно нечујни не могу се преобразити у мисао. У далекој прошлости овај догађај је био будућност. И знао је да ће бити гроб.

Него Момчило... Ја дођох са намјером.

Да чујем.

Сачувах кошуљицу у којој се Анђелија родила. Запис у зидине ове куле уздићујеш. Можеш ли запис оставити, сачинити на исушеној кошуљици?

Не знам. Покушају.

Да знаш Момчило то само човек душом може ако му је душа чиста. Од испосника тако чух.

Седе на клупи човека два. Чекић, наковањ и узенгија, три кошчице, преносници звучних треперења од бубне опне до унутрашњег ува у пуном су погону. Ослушкују смирају, сутон, време иза заласка Сунца. Чекић ум, наковањ срце чувствима се гласе. Одводе их у царобна царства светова. Подигли стени са срца. Пустили души на вољу. Стену би да здробо. Из недара Калуђер вади смотуљак.

Из постељице ове, царства свјетова, дотрча Анђелија да нас радује. Обрадоваше се и вуци што она дође. Сунца се преједоше по ватрене очњаци и чељусти спремају за крвави пир... Ту у овој постељици је душа и моје душе Милице... Враћа нам се Јован убрзо из Рима. Сламом, лажима му мозак напунише а срце стијеном, мржњом. Погореће сламом кошуљицу, стијену навалити на постељицу. Спаси је Момчило како знаш и умијеш. Ја већ блага немам! Начини немогуће. Запис начини. Богом те кумим.

Огањ се не скрива у слами.

Тачно. Нити у камену.

Тишина васећеном се разлиже! Сунце ти! Сламку у малом виру дубина Унца ждере. Сламка сања да плеше. Небројиве капи, предиво потока, о стени се разбијају. Прскају у хиљаде капљица. Два људска створа на врху куле ћуте. Седе. Сливају се у нему песму. Када отворим очи неће их бити. Шта Дамјанов Саватије рече на Градини? Језик се отворио! Та песма промене! То укрштање безброј гласова! То сливање у један глас! Та велика различитост и исконско јединство стварају склад! Опојну музику која мами у своје дубине. Та бојжа милоштво рече мењају сваког тренутка своја значења! Боже, хвала ти што сам њихов роб!

У вихору времена, реч вам дајем, пропињу се орли сури. Разливају се небесима раскалано, вођени криком женки.

Магарац био ко не зна да женка орла бира мужјака за потомство! Два ужарена Цвјетка ока у рујна на небесима снатре ту царску школу. Сећаш ли се брата? Насмеши се на трен при помисли да су орли само људи вођени кликтајем страсти. Па се у јаву, бездан страши, врати кријући вечиту тугу у дну срца свога.

Ево, кљуном женка дрвету ломи младо перце граници. И језди са њом у висине бездане. Одједном! Свуд су мужјаки око ње. Ох, судбо смешна! Женка испусти случајно сасвим граници. Мужјаки се стрмоглавују у поноре. Један од њих кљуном хвата перце у паду пре него о земљу смртну задобије рану. У висине се поново вино орли. Женка кљуном својим у лету нежно узме граници из кљуна мужјака. Па га са кикотом баца у безданицу. Враћају се уморни орли сури са перцем у кљуно. Онај којег умор не сколи, где чуда, води женку удубљењу стене греде Бабине изабраном за гнездо. Сасвим неприступачно грабежљивцима.

На тугу, стени, осмех, воду, зрак наслони Цвјетко уво. Слуша. Чекић, наковањ и узенгија, знамо већ... На небеса чучне па скочи. Тмине свлачи са тужних људи. Под језик их скрива. Стене простире, орлове окупља, под теменом. Рђу, бућ, плесан што се таложје скида зубима. И, мајке ми, скрива их у кључне кости десном руком. А левом језе и осмеже сеје на дно свога понора. У гнездо орлова. Гнездо се од јаких, грубих граници гради. Пази човече! Пре него што женка јаја положи пар скида са себе најмекше перје. Паперје. Облажу гнездо. Поклањају бисерје мекоће и топлоте за младе када се из јаја излегу. Звезданом прашином их хране. Телом штите, греју. Лепше су од света њихова ходочаша!

Када су перје и реп малишана у развоју на коначишту време је! Орао лепетом крила перје и паперје истресе из гнезда. Остану само грубе гране. Кад лутали су светом, од стене до стене, од звезде до звезде, ветар их је описменио. Младунчад, „беспослена на вашару времена“ цвиле, Мајка их мами храном ван гнезда. И ту млади, псовком и љутњом унакажени, испадају из гнезда. Пад није лет. Понор зинуо, зубе искезио. Орлови преоде нуту и спасиоце, хватају малишана. Посаде га на леђа и врате у неудобни дом. Гладно птиче испада из гнезда, орао га хвата... Тако се учи лет!

Орле, слобода се родила, радовала, драговала, враговала, забављала, заварала, завадила... Сан је свему крив... Буран беше.

Када умрем постаћу ветар мајко. Имаћу крила. Видећу. Летећу. Орао је светиња! Неприхватљиво је да човек остави трага свог проласка Земљом. Чељустима мајчице Земље слава! Танани магле прам обгрлио шашу у потоку. Расипа се и распада. У златном уму дечака Цвјетка, док се снови роје и хране, зов дивљење се јавља, о мајко. Земљо. Лепота се знавала. Орли се птицама певачицама наслађују. ■

ИНТЕРВЈУ: ФРАЊА ПЕТРИНОВИЋ, КЊИЖЕВНИК

Трагање за смислом

Награда за модерни уметнички сензибилитет Фонда „Тодор Манојловић“ Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин“ за 2023. годину припала је познатом новосадском књижевнику Фрањи Петриновићу. „Више од четири деценије Фрања Петриновић представља једну од најсветлијих тачака на књижевном небу Новог Сада и савремене српске прозе“, наводи се у одлуци. „Ако је као млад писац, у сарадњи са још једним новосадским прозаистом Ђорђем Писаревим, кренуо од екстремних, истраживачких подручја писања прозе, временом, од књиге *Ткиво, опсене*, он је, без оклевања и дистанце, почео да се на књижевно промишљен и озбиљан начин бави најразноврснијим проблемима савременог живота у Србији. Преиспитујући феномен пролазности и порозности људских судбина, Петриновић је креативно наставио да пише на трагу великих писаца Новог Сада, какви су Александар Тишма и Милица Мићић Димовска.“

● Док је, рецимо, Вашу „Граматику поремећаја“ из 2013. карактерисало „немирење са идејом жанровског разврставања“, за актуелну збирку „Напокон“ се може рећи да је обликована класичним приповедачким поступком. Да ли је то заправо очекиван, логичан стилско-поетички след?

– Наравно да то јесте логичан след. Али и тај логичан след произилази из логичног следа тражења одговора на питање у каквом свету живимо. Ако прихватимо да живимо у неком свету који је често био подложан различитим трагањима за неким смислом, ја отприлике тако и књижевност доживљавам

Моћ књижевности

● Мени жанрови ништа не значе. Да, увек ћу бити приповедач, али тај свој приповедачки свет могу да исказујем и причом, и обичном равном реченицом, без тачака и зареза, и романом, или пак поезијом, баладом. И увек ће то бити мој приповедачки доживљај. Али оно што се неће променити јесте став да је приповедати могуће само из позиције трагања, а не унапред задатих одговора. У томе мислим да и лежи моћ књижевности.

– као трагање за смислом. И, на извештај начин, као израз кризе. Јер, када постоји криза, онда покушавате да тражите и уметнички продуктивне одговоре на ту кризу. Ми смо, као људи, као појединци, увек изложени два стварима: с једне стране удесу, усуду, казнама богова, односно прсту судбине, а на другој страни оном Бенјаминском „анђелу историје“. Дакле, лицу окренутом прошлости, свим катастрофама и ужасима, смртима, ратовима, али уједно и свим вредностима које је та прошлост створила, почев од љубави. Мислим да је једини дубоки смисао књижевности управо да нађемо начин како да одговоримо на питање – шта уопште тражимо. Шта тражимо од света? То је један сегмент ове моје књижевне приче. Други је тај да, рецимо, поменути „Граматику поремећаја“ припада једном конфузно времену у којем као аутор немате одговор ни на елементарно идентитетско питање. А књига „Напокон“ опет припада једном смирену животном периоду, у којем сте, међутим, обузети другим питањем – шта када сумирате властити живот, на какве одговоре наилазите, шта сте учинили у том свету? И ту се опет враћамо на „прст судбине“ или пак „анђела историје“.

● У којој мери је у потоњим Вашим књижевним временима представљало оптерећење препознавање у књижевно-теоријским расправама Фрању Петриновића као истакнутог представника „младе српске прозе“, чак једног од корифеја српског постмодернизма?

– Најпре, морали бисмо са одређеном дозом дистанце па и скепсе да посматрамо шта је то уопште „млада српска проза“. Рецимо, књига коју смо пре четири де-

Фотос: Б. Лучић

ценије заједно написали Ђорђе Писарев и ја – „Мимезис, мимезис романа“ – представљала је израз незадовољства начином како је у то време перципиран свет и како је о њему писано, односно у основи је то било наше трагање за другачијим начином одговора на збуњеност света. Дакле, из нашег угла гледано та „нова српска проза“, у којој смо се нашли судом критике, представљала је одговор на тадашње стање у нашој књижевности, у нашем књижевном животу, на књижевној сцени. Реч је била о бунту једне генерације која је тај бунт покушавала да искаже – и то смо чинили, свако на свој начин. Оним најрадикалнијим, међу које сматрам Писарева и себе, прикључивало се и мноштво других писаца, који нису били тако радикални, али јесу писали другачије, попут Радослава Петковића или Владимира Пиштала. Али биће да свакој епохи припада то неко историјско право да качи одређене „изме“, па смо тако и сви ми угурани у постмодернизам. А мене заправо никада није занимало да ли сам у својим књигама на трагу тих књижевно-теоријска очекивања. Моја трагања су пре свега била усмерена ка оном највреднијем делу корпусу светске литературе и ка перцепцији стварности из угла заинтересованог посматрача ако не и актера. У књижевности нема задатака, али је чињеница да сам своју позицију писца увек доживљавао као својеврсну мисију – у смислу да будем на страни оних који су на неки начин поражени: од историје, других људи, живота, себе самих... Нажалост, испало је да је свему томе на руку ишао период који смо назвали „транзициони“ а који је на сцену извео низ мојих јунака, које када посматраш, не можеш остати равнодушан. Из моје перспективе, мисија књижевности је да опише ту стварност како би ови животи, наши животи, имали било каква смисао. Не кажем, наравно, да је таква литература једино вредна, али она је била мој одговор.

● На том трагу, професор Владимир Гвозден је у једном есеју упоредио Ваше јунаке са Џојсовим Даблинцима, наравно у контексту Новог Сада?

– Нови Сад је место које најбоље познајем. Најинтензивније и путујем – по Новом Саду. Ја сам, наиме, пешак, а проза је за мене некако одувек била везана за пешачење. И посматрање људи који пешаче. Дакле, да се вратим Новом Саду – за мене је он поприсише. Рецимо, за Александра Тишму је Нови Сад био поприсише насиља, историјског пре свега. Ни за мене он није само варош лепих снаша, добрих тамбураша и врсног паприкаша – јесте Нови Сад и то, али има он и своју позадину, и периферију и мрачна места, и своје зло, баш као и доброту. И само од вас зависи шта желите да видите. Уосталом, зар се градови не препознају по писцима? Даблин јесте значајан по много чему, али ја ћу га увек пре свега везивати за Џојса. Или Петроград за Достојевског... Зар не тражите по Паризу, макар подсвесно, топониме које су описали Балзак или Иго? Нови Сад мени улива једну врсту приповедачке сигурности. Када јунака водим кроз неку улицу, знам да ни он ни ја нисмо на непознатом терену. То читаоцима не мора ништа да значи, али мени, из поетичког угла гледано, значи пуно. **Мирослав Стајић**

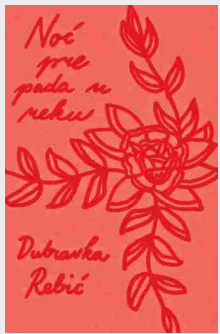
ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Ноћ пре пада у реку

Дубравка Ребић

(Прометеј)

У основи реч је о породичном роману, који обухватају не само интимистичку призму, већ и важне историјске догађаје. Како наводи Бојан Кривокапић, ауторка је у „Ноћ” уткала пажљиво одабране и вешто написане мотиве и слике. „Овај роман-албум обухвата период од скоро једног века. У те су се године сместили породичне сторије, документи времена, сећања...”, додаје Кривокапић, док Сташа Вукадиновић указује да Дубравка Ребић истражује да ли је и како је могуће прекинути генерацијски низ скривања, насиља и потиснуте туге. Владимир Арсенић пак у први план ставља суд да је списатељица „суверено показала на који начин се може прићи турбулентној историји двадесетог века на Балкану”.

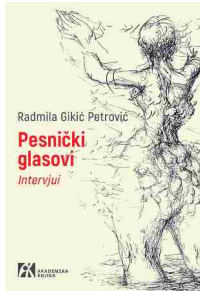
„Приповедајући у кратким поглављима која се често приближавају поезији, Дубравка Ребић је успела да се удаљи од епске форме карактеристичне за жанр, и да је готово изједначи с најбољим примерима високог модернизма карактеристичним за другу половину двадесетог столећа”, тврди Арсенић.

Песнички гласови

Радмила Гикић Петровић

(Академска књига)

Више од тридесет песника са којима разговара Радмила Гикић Петровић (углавном за књижевне часописе, али и за дечји лист „Невен”, рецимо) интервјуисани су у импресивном временском распону од половине седамдесетих година прошлог века па све до данас. Како наводи проф. др Владислава Гордић Петковић, током више од четири деценије портретисани су прецизно и хронолошки, са педантним пажњом која саговорнике води од једног до другог питања која разоткривају успомене и утицаје, стваралачке потицаје и изазове креативних и животних одлука. Сваки од разговора је са једне стране лична карта и кроки за аутобиографију, а са друге понирање у поетику и разлагање фаза и категорија уметничког стварања.

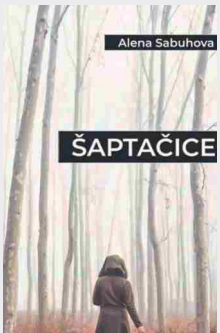

Шаптачице

Алена Сабухова

(Агора)

Подласје (Подласко војводство) је југоисточна област у Пољској. Граничи се већим делом са Белорусијом. Познато је по шумама и мочварама, Светој Гори Грабарки и – врачарама. „У сваком селу има их најмање две, а ближе граници и по три.” По њима је роман Алене Сабухове, код нас објављен у преводу Зденке Валент Белић, и насловљен. Међутим, „Шаптачице” захватају шире од теме која је потенцицирана једноставним и примамљивим насловом Кроз причу о једном свету који као да постоји изван времена, са топлином је приказан помало затуљен живот, српском читаоцу прилично препознатљив и близак. Књига се управо тако и чита, са осмехом препознавања. Исприповеда-

на је ведрим, благонаклоним тоном, духовито, на моменте уз оштар подсмех над празноверјем и бритка запажања о слепом веровању у црквено учење. Роман Сабухове, награђен је 2020. најзначајнијом словачком књижевном наградом Анасофт Литера.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Абу Даби (3)

Сава Дамјанов

новембар 2023.

Иако је Абу Даби град који почина на неколико острва, његова мање позната атракција је феноменална мостоградња (често на граници фантастике!) – тако “тело града” функционише као целина, мостови најфункционалније спајају његове растркане делове – попут метроа у оближњем Дубаију. Један од импресивнијих је и онај који води ка Садидјату (званом међу мештанима “острво културе”), где су смештени арапски Лувр, Историјски музеј шеика Заједа а довршавају се Гугенхајм мегагалерија и највећи светски Поморски музеј (пун интерактивних садржаја). И то није све...

...Свакако да Лувр плени лепотом и нестварнишћу самог здања: масивна купола формирана од 8.000 металних елемената, дизајнирана тако да се кроз њу сунце филтрира и пролази унутра (при чему велик део музејске површине плута морем или има излазак на обалу). О томе како је музеј понео ово славно име већ сам нешто натукуно: 2007. француска влада потписала је изузетно повољан финансијски уговор који допушта тај назив у престоници УАЕ следећих 30 година (дакле, до 2037). За разлику од француског “оригинала” овдашњи Лувр није примарно ликовног карактера него је усмерен на развој целокупне цивилизације од самих почетака до савремене епохе: кроз низ артефаката, видео пројекција или дигиталних пунктова посетилац се може упознати са ремек делима културних

(каткад и државних!) заједница за које ми опседнути европоцентризмом ни чули нисмо. Зна ли, рецимо, неко да се у доба ране Антике негде на крајњем југу Африке развијала вајарска уметност достојна једног Фидија, или да су се велико употребљавали ситни – а битни – технолошки изуми у исто време на далекој Полинезији?! Итд. и тсл...

Наравно, сходно уговору – именоване лиценци – овде се могу видети и неки оригинали из париског музеја (уступљени, наравно, на ОДРЕЂЕНО време): сусрећем се са мање ми познатом али изузетном Да Винчијевом сликом, страницима исписаним Монтењевом руком, апстрактно-апсурдном “уметничком машином” међуратних авангардиста... Дечије одећење, које је највећим делом на морској површини, сасуто сунчевом кишом, буди ми посебну радозналост: али, одрасли му по правилу немају приступ, љубазне и префињене кустоскиње преузимају на пола сата-сат бригу о најмлађима и спроводе их путањама људске културе.

Нису само надреална архитектура и водене површине оно што обележавају овдашњи Лувр, то је и незаборавни спој сунчевог светла (природно!) – које се промаља из сваког кутка! – и звезданог неба, које је очито генерисао неки вискоразвијени алгоритам па делује, у својим трептајима, и више но стварно! После обиласка музеја,

вреди отићи на врх суседне куле на чијем је врху ресторанска тераса с погледом на пучину, те на сам Абу Даби и његове велелепне грађевине: видиковоца коме ни до колена није прецењени и у водичима форсирани онај са мегасолитерских Етихад-торњева (уз то, финансијско-снобовски раван већ поменим тренди кафеима Културног дистрикта). Као у неком паганском ритуалу, људи хрле на ову терасу посматрајући – и шкљоцајући фотке мобилним (ипак је 2023!) – силазак огромног сунчевог круга до дна хоризонта и његово лагано урањање у дубине мора. Да, истина је да нас је тзв. Велики скок прототипички 30.000 година створио вестотипички смо позни издавци, бићима Цивилизације дакле – али је истина да своју архетипску везу са Природом никада нисмо суштински изгубили и нећемо чак и да хоћемо (како се то покушава данас, у доба 4. технолошке револуције)!!!

Ноћ је, силазим са терасе ресторана, степенице куле делују ми као да ходим неким другим (на пример СРЕДЊИМ) веком, а на изласку из музејског комплекса чекају ме паркови, са мирисима као из 1001. ноћи. Размишљам да унајим аеродинамични, полуаутоматизовани кајак и обиђем цео Садидјат чија светла већ блеште: ту је универзитет Беркли (са већ знамом шифром “Уговор-лиценца”), његов живахни кампус, опера у изградњи али са сценским програмима тамо где је довршена и плаже уз које су разни забавни садржаји... Али одустајем од те идеје: нека то буде само један од разлога да се вратим у Абу Даби – поред осталих сто, које не бих сад набрајао јер је то обим путописне књижице, писане засад “на невиђено”... ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Прича о судбини

„Риба звана гаовица”, Ђорђо Сладоје (Српска књижевна задруга, 2023)

Пише: Слободан Мандић

Постоји изрека да је имагинација божанског порекла, и да се без ње у књижевности не може створити ништа велико. Њоме издашно одарен и вођен, Ђорђо Сладоје прихватио се у свом новом роману гаовице, рибе која живи у понорницама које теку крашним пољима Херцеговине. Ихтиолози, семиотичари и нартологи дуго су и узалудно покушавали да пронађу тајну везу између гаовице са једне стране и књижевности и књижевника са друге, каже приповедач у роману отпочињући поигравање.

Чему се и бавити том тајном везом, и сврставати се у поменуте залуднике; уосталом, ако се само присетимо како се Гогољев нос већ два столећа воза кочијом по Невском проспекту, зашто не би и гаовица, поглавито кад је херцеговачка, подизала немоћне и клонуле, чинила чудеса која писац наводи. Али оно што треба свакако поменути је то да гаовица престане погонити нарацију и повезује све обилје грађе романа о коме је реч. Из симболичких потенцијала појма гаовица, пак, за почетак ваља издвојити оно да ова врста опстаје само у чистој животној средини, те да јој је опстанак угрожен услед планетарне загађености; ово ситно и жилаво створење, како књига одмиче, све више подсећа на човека, особито херцеговачког.

Поједини фрагменти несвакидашње књиге „Риба звана гаовица” дају се препознати као аутобиографски, али овај роман широког захвата у целиности је понајпре аутобиографија о нашем народу. Писац нас преко фантастичних прича, сатиричних приказа, документарних, есејистичких и аутопоетичких записа, води кроз средњи век али и кроз време распада последње Југославије, и године недавне прошлости која још траје; прича се одвија и на владарским дворовима, залази у све најважније институције нашег народа, писац претреса и књижевну заједницу, увек „критички напострешен према медиокритетима”. Дакле, реч је о сложеној књижи обимне грађе, о озбиљном делу о нашој стварности, које је истовремено и забавно, и представља право освежење у текућој романескној продукцији.

У делу који је аутобиографског карактера, говорећи о судбини избеглица коју је поделио са народом, у поглављу „Одлазак у заувек” приповедач каже: „Али није лако ни пропасти. Ваља се још напатити. Иако избеглице, још увек смо и ми људи. Мада смо срели многе који су нам то оспоравали.”

Овде следи фуснота, и у фусноти песма „Лутке”; са поветом Емсури (да коме). Починје овако:

„Што не би и ти душо
попут кнегиње Нађе
пробала са луткама
када већ имамо грађе
од чоје очајања
и од кадифе стида”

Ови стихови су једно суптилно, и двоструко, упућивање на Црњанског: најпре на Нађу и Рјепнина, јунаке „Романа о Лондону”, који су се обрели, једва преживљавајући, у егзилу, далеко од своје Русије; потом и на судбину самог Црњанског и његове супруге, када су, као избеглице у истом Лондону, спасавали голи живот продавајући лутке које је Вида правила.

Овим интертекстуалним поступком (иначе уобичајеним за савремену роман: на крају, књижевност се књижевношћу напаја) писац посредно указује и на сопствену, мучну причу обездомљених у којој се једног момента обрео; смешта је међу оне у литератури већ знане: његов удес је по свему у наше време и случај великог дела света, пишчево горко искуство је већ укњижено. Писац и не пише књигу сам, већ то чини са целом својом културом. Заправо, у роману делује свест како су сви текстови фрагменти једног интегралног штива.

У наставку песме читамо:

„У свету који се и сад
пуну свакаким гадом”;

у овим стиховима чујемо одјек оне јетке изреке Андрићевог Мустафе Маџара, онај лајтмотив из истоимене приповетке који гласи: „Свијет је пун гада!” Али Сладоје изреку помера, Мустафа Маџар није окончана прича: свет се још увек пуни истога, зло још није завршило посао, писац је то осетио и на својој кожи. Ако је Мустафа Маџар у трену огорчења додавао: „И крштеног и некрштеног!”, Сладоје, преузимајући дијагнозу о стању света проширује налаз искуством из нашег времена, и каже да се свет пуни „свакаким гадом” (не само крстом и некрстом, како је опажао Мустафа Маџар).

Интертекстуалне вибрације се могу осетити на низу места у роману (да се не задржавамо на силуетама других Андрићевих ликова, које Сладоје опажа у разним приликама): ово је проза густа од наноса живота и литературе, те „Рибу звану гаовица” треба читати пажљиво; хумор и језички драгуљи су тек један од слојева овог сложеног текста, а рашчитавање сваког од њих нуди пун читалачки доживљај. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Читају, а (про)читани

Пише: *Ђорђе Писарев*

Невероватно је али ипак тачно да се у франшизама љубавних/божићних филмова који се гледају углавном на ТВ-екранима, заправо никада у раскошним салонима, богатим хотелским апартаманима и спректакуларним кућама са огромним осунчаним терасама сам ТВ пријемник и не појављује; као да су све те пословне секретарице и менаџерке, организаторке венчања, ПР стручњакиње, експерткиње за чоколадне слаткише и мајсторице за погачица од киселог теста, спаситељке старих продавница јевтиних пластичних луткица и невиђених божићних украса толико просветљене, са духовним активностима на толико високо подигнутој лествици - што би рекао Селиндер, "високо подигнутих гледа" - са тако и у тој мери посвећене животу и квалитетно испуњеном времену да им илузија коју одувек даје ТВ, као надопуна за стварни живот, *reality*, уопште и није потребна.

Романописцима, опет, књиге нису табу и не заборављају да их употребе када се за то укаже годна прилика. Понекад као украс, да се направи атмосфера и пружи (још један) учени опис који сведочи да су неки од њихових јунака уметности поезији и романима посвећени. Узгред, оне споменуте јунакиње љубавних филмова углавном књиге не читају. Лешкаре на чистој, пастелној постелини - никад не изувају чипеле и чизмице! - огромних, брендираних кревета, држе отворене лап-топове и праве блогове, осим уколико нису и саме "књижевнице", а и онда не читају, него више пишу ли пишу те своје такође љубавне романе или бар тако спасоносне *life couch* савете.

У Гејменовој "Никадојији" главна јунакиња, без обзира где се за текла и шта јој се већ узбудљиво дешавало, има на располагању примерак романа "Мансфилд парка", а јунакиње Џејн Остин, разумљиво, читају све те "старинске" писце нама знане као припаднице сентиментализма, као и поезију "гробљанских" песника и писаца готских повести. Чувени Сетембрини и Нафта из романа "Чаровни брег" Томаса Мана, уколико је судити по њиховим правима, то јест говорничким дуелима, ишчитали су ђаво да га зна колико филозофских расправа и студија, а и Михаил Александрович

Берлиоз, председник управе једног од највећих московских књижевних удружења, зачудо, био је прилично начитан иако му то није помогло јер је, као жестоки атеист, код Булгакова и буквално остао без главе, а неупућени никривнидужан страствени псеудо песник Бездомни "награђен" је тако што ће у остатку живота имати главоболу у време пуног месеца, осуђен на бесомучно ишчитавање оног што је примереније његовом сензибилитету (историјске хронике и уубе-нике). Јунаци Селиндера, живописни припадници породице Глас, читају свашта: фрагмента из Бхагавад Гите, Марка Аурелија и Епиктета, читају Кафку па чак и "Ану Карењину", а читав заплет романа "Френи и Зуи" врти се око чудног, опскурног (теолошког?) рукописа у коме руски сељак, после личне трагедије, одлази на ходочашће и желео би да сазна шта то значи што у Посланици Солуњанима пише "молите се непрестано", баш као што и симпатичан љубавни пар из Прачетове и Гејменове комичне повести "Добра знамења" спре-чава Апокалипсу читајући и тумачећи "Лепа и тачна пророчанства" вештице Агнес. ("Видите, Агнес Натер је била најгори пророк који је икада живео. Зато што је увек била у праву. Зато јој се књига никад није продавала.")

Правила и ограничења су јасна: књига је замка за њене сувише радознале јунаке, страсне читаоце. Књижевним јунацима, љубитељи-ма читања, доступне су само оне књиге које су се појавиле у првом издању приче/романа. Спас би био да се аутор потруди да у следећем издању - под условом да до њега уопште дође - допуни своју књигу новим насловима и тако прошири потенцијалне читалачке капацитете који су на располагању њиховим јунацима. Али, с једне стране, ко би па још толико водио рачуна о правима књижевних јунака страчних љубитеља читања, а с друге стоји немоћ и ограничења писца: па не може, дођавола, јунак да му да чита Џојса, Кафку, Музила, Броха или Павића и Д.М. Томаса, Ека и Кнауслора, Руждија, Мекјуена... када живи, нпр. у 18. веку? Неће ваљда због неке госпођице којој су Филдинг и Стерн граница временске зоне, да настане временски парадокс који ће поништити не само нас, него и познати, постојећи универзум? Писац је заробљен правилима стварања аутентичне и уверљиве прозе, а јунак његове књиге јединством времена, простора и - контекста. Шта да се ради, што би можда рекао Чернишевски, ловили а уловљени, читани а прочитани! ■

ХОМО ПОЕТИКУС

У неком наредном животу

Горан Ибрајтер

У неком наредном животу Бићу острво, Сасвим мало острво, У архипелагу маховине На заталасаном крову Бибер црепа.

Блажено зелен и мек, У небо загледан, Певаћу песму, Песму без гласа, Тиху, Тишу од ћутања Леденог свемира, Песму одбеглу Од свих збивања.

Распеван тако, нечујан, Можда дотакнем вечност.

Из рукописа

СВЕТОСАВСКА ПОЕТИКА БРАНКА РАДИЧЕВИЋА

Сусрет дара и вере

протојереј-ставрофор Јован Милановић

У години у којој обележавамо велики јубилеј нашег Бранка Радичевића - 200 година од његовог рођења, поново ће се присетити бројни песници, певачи, бројне личности из света филозофије и културе, из света шоу-бизниса, Бранкових песама које су помериле домет не само српске лирике и поетике, него и словенске и светске поетике уопште. Краткоћа једног веселог живота, лакоћа песничког изражаја, те јасноћа мисли чак и када пише о најзубурканијим страстима, учинила је младог Бранка парадигмом - примером истинског сусрета младости и радости, дара и вере. Зато је његова судбина била тако велика, па је попут великог Хомера и он морао путовати и наћи своје место на убавом брду Стражилову где његове сени почивају чекајући свеопште Васкрсење.

Био је Бранко човек вере. Не сведоче о томе само реч Бог, написана великим словом или молитвени зазиви, него чак и у оним моментима када поручује:

Горе песмо лакокрила!
Ал' не вод' ме на небеса,
Ниже пусти своја крила,
Нису за ме та чудеса,
Пут је само студен, хладан,
Могла би се смрзнут јадан.

Његово срце и душа нису напустили то озрачје Духа, који га и инспирише да пише тако лако, тако хитро и тако разговетно. Његова вера је вера човека, младика који открива живот и у њему све лепоте Божијег света - сунца, дрвећа, птица, камења, животиња и свеукупне творевине. Исто тако, његова вера је вера човека који осећа љубав, привлачност према другим љубима и љубавима. Његове песме о љубавном заносу су толико вешто обгрљене како еросним - не бих никада рекао еротским - тако чежњом и ишчекивањем. Осећа се присуство Бога и онда када га као младог обузме сета у *Лесни умрлом брату Стевану*, због смрти брата, када га обузме патња због трагике живота у којем путник - младик и нехотице, покрећући младу де-

војку да га послуша и прати, у непажњи учини да се њен живот заврши у тамној води реке у песми *Убица у незнању*, па и када га обузме та фатална свест о сопственој смртности и чињеници да свему има крај па и његовом животу у песмама *Болесников уздицај* и *Кад млидијих умрети*. У њему се као правом и истинском песнику открива нешто витешко, нешто лагано у тој борби за младост и људскост. За разлику

од оног „шалвиовог“ данашњег што називамо *неподношљива лакоћа постојања*, Бранко нам открива *витешку тајну умирања и живљења*. Данас је живот сваког појединца добио меру у оним чудесним ласцивним и баналним стиховима „узми све што ти живот пружа...“ То је далеко од ових Бранкових стихова:

Па кад дође последњи мој данак
И кад вечни дохвати ме санак,
И гусле ће у раку хлађану
Разлупане са мноме да пану.
Ал' што певах неће у гроб сићи,
Доћ' ће птице и доћ' ће ветрићи
И доћи ће громови озгора,
Тргнут' песме од немилних двора.

Вредност живота је код Бранка безмерно спојена са чињеницом лепоте живота. Чак и када пореди јесен и зиму са својим стањем у болести, и тада он остаје у својој сети достојанствен и смирен. Жалостан да, депресиван не. Тада те врсте болести није било, јер је вера била покретач и кључ за разумевање тајне вечности, за развој вести о трајању са Богом, са свима који су већ преминули - прошли из овога у бољи свет. Тако Бранко заправо остаје истински пример лепоте младалачке, окупане највећим искушењем - тешком неизлечивом болешћу - суоченошћу са смрћу. Тај и такав Бранко има ли икакве везе са Светим Савом? Морам рећи да Бранко ни једном није споменуо Светога Саву експлицитно. Није га цитирао, није био упознат с његовим списима. Но, постоји велика, предивна сличност ова два горостаса, од којих је један духовни отац другогме, а овај његов поетски настављач. Тајна Светога Саве је дубоко

уткана у свакога подвижника било Духа, било стваралачког дара.

Свети Сава је слично Бранку, као и сви ми што смо, био млад и у својој младости тражио је људе вредне пажње, људе вредне да се за њима пође. Најпре загледао у лик Христов, млади Растко - Свети Сава је упијао - гутао животописе светитеља и схватао сву тајну лепоте Божије. Творевину је особито волео, а љубављу према њој и нас задвојио јер кад год се нађемо у Жичи, Студеници, Хиландару или другде видимо да је лепота природе тј. творевине оно о чему је Свети Сава особито водио рачуна када је бирао места да подигне ове стубове наше вере. Но, он је за разлику од Бранка решио само да интензивира свест о смрти. Код Бранка је она дошла као неминовност болести, као неминовност телесне слабости. Код младог Растка она је изабрана као константа која је довела до тога да млади Растко реши да умре за свет пре него што стварно телом умре јер: „ако умреш пре него што умреш, нећеш умрети када умреш“.

Та тајна подвига, коју је Бранко доживео природом слабог тела, Растко је пригрлио сам. Једном речју је сти-сну гас до краја и убрзао свој пут ка вечности - ка Богу. Тај подвиг је и код Растка - Светога Саве учинио да и он постане песник и то песник Божанске светлости како у свом животу тако и пишући чудесне стихове о духовној лепоти - светости Светога Симеона Мироточивог. А оно што краси ова два песника нашег рода, како у поетском тако и у људском, јесте управо то што су правили исти та-мјан песме од смоле коју чине молитва и смирење пред светом. Обојица су по примеру великог вечно кајућег се цара Давида, све ткали на струнама вечности, приносили све своје време живота, сваку своју патњу, жалост и тугу као уздарје Богу живом. Свети Сава, као духовни отац свих нас остаје узор у ком правцу и ми треба да кренемо како бисмо разумели за шта смо створени, а на том путу ће нам помоћи да се увек радујемо наш Бранко као онај који је у својој љубави према животу - али и суочен са смрћу био и остао витез поета - витез слова.

Новак Радонић, Виле крушнице Бранка Радичевића, 1857.

И, наравно, да бисмо до краја разумели снагу великог Бранка, навешћу и следеће. Посебно је интересантан тај моменат Бранка и Косова. У једној краткој биографији коју је писао његов отац Тодор, који га је надживео, каже следеће: „Жеља је његова увек била да после свршених наука путује, особито је желио да Косово поље види. Он би говорио: *Ја желим епос писати, али пре нећу ни словца написати докле Косово не видим, Косово на којем је српска слава уташена, слобода изгубљена, а суржаство настало. Браћу имам, вељаше, готову, јер српски епос мора тако исто бити као и грчки, у њему ће сви наши обичаји уплетени бити.*“ Дакле лиричар и романтичар жели да пише епос. Бранко је учио од Хомера, само није успео да напише еп, него је свој живот учинио епом. Још један од чудесних доказа да је псаламска, светосавска поетика дубоко одзвањала у срцу и души младог Бранка. Та поетика је увек епска поетика срца, и срчана лирика јунаштва. У тој тајни сазнајући овог дивног и великог песника требало би да закључимо следеће:

- 1) На трагу наше историјске и културне традиције доћи ћемо засигурно и до праве и истинске духовности. Молимо се Светом Сави и читајмо Бранка.
- 2) Сваки човек је у души песник, само то треба да освети. Неко песме пише, а неко напросто до свог живота прави песму коју лева Богу у ком друштву и узноси као дар.
- 3) Нема смрти уколико смо у друштву Бесмртника.

Зато прославимо ове јубилеје у радости, снажећи се вером и поверењем Светога Саве и Бранка, знајући да је живот само један и да га треба живети достојно, вечности која нам шири врата живота ка Божијем бескрају, ка оним пределима где нас Свети Сава и Бранко чекају! ■

„ИЗНАД ТАМЕ” ИЛИ АЛБУМ НОВИХ ОДМЕТНИКА

ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Песме за Виктора Хару

Пише: *Љиљана Никић*

У издању Културног центра Војводине „Милош Црњански“ објављена је књига песама, као и музички албум под именом „Изнад таме“ (Пјесме за Виктора Хару) на стихове Мехмеда Бегића. Албум је снимала група музичара из Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније, окупљени под именом *Нови одметници*, повезујући музику са стиховима 13 песама Мехмеда Бегића, инспирисаних трагичном судбином Виктора Харе.

Позивајући се на предговор овој књизи који је написао Милош Зубац, а у којем истиче да се за овог уметника овде ипак недовољно зна, а било би добро да се зна, поставићемо најпре питање – ко је Виктор Хара? Виктор Лидио Хара Мартинез био је чилеански кантаутор, позоришни редитељ, песник, скупљач фолклорне грађе, али и политички активиста левичарског надахнућа, доследан социјалистичким идејама до смрти, или, према речима Милоша Зупца, један од оних уметника који су својом смрћу у времену и свету задобили снагу планетарног симбола ван времена. Изгубио је живот, са навршених 40 година, 16. септембра 1973. на стадиону у Сантјагу, као жртва Пиночеовог режима.

С обзиром на то да су стихови инспирисани судбином овог уметника, *Пјесме за Виктора Хару* требало би читати/слушати у кључу познавања његове биографије. Прва песма *Руке Виктора Харе* већ првим стиховима најављује страдање и мучење, које је изазвао државни удар 1973 – године када је Виктор Хара напустио овај свет. Убила га је војна хунта генерала Аугуста Пиночеа, која је 11. септембра 1973. године свргла с власти легитимно изабраног левичарског председника Салвадора Аљендеа, чији је Хара био присталица. „Једанаестог септембра/ седамдесет треће/ Амери су/ између осталог сјебали и Чиле/ па онда власт дали/ локалним фашистима/ да започну своје/ стадионске оргије мучења“. Последњи стихови ове песме гласе: „Ти ћеш ме надживети/ Засад те молим/ научи ко је Виктор Хара / И шта нам значе његове руке“.

Шта значе руке Виктора Харе?

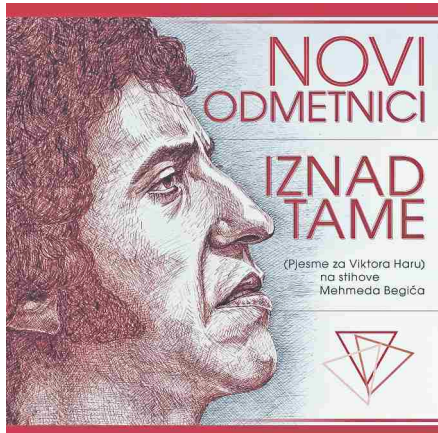
Након што је мучен и подвргнут вишедневној тортури, поломљени су му прсти и шаке да више не би могао да свира гитару. Тај чин је, између осталог, проузроковала песма „Стадион Чиле“ коју је написао 16. септембра 1973. године: „Како је страшно лице фашизма! / ...Крв је за њих медала/ Убиство је херојски чин/ Крв друга председника/ Погађа снажније од снајпера и бомби! / ...Песмо, лоше испаднеш када морам/ да певам о ужасима“ (Estadio Chile).

Непокорне руке Виктора Харе, један од главних мотива песама Мехмеда Бегића, постале су ванвременски симбол страдања, отпора и доследности сопственим идејама. Све наредне песме надовезују се на прву, чинећи компактну целину у којој се преплићу, најпре мотиви страдања и смрти, а затим мотиви наде, љубави, светлости и вечног трајања. По доласку на власт, Пиноче и његова камарила највећи фудбалски стадион у Сантјагу „Estadio Nacional“ претварају у затвор. Тако је и у стиховима Мехмеда Бегића стадион и тамница (Црвено и црно), град Сантјаго „убојица“ (Сантјаго), мрка птица је гласник смрти (Септембар 1973). „Празна сад је наша улица/ остављене мисли храбро/ падају по леду/ Овај град је убојица/ Иза нас ће остати/ јесени у меду“ (Сантјаго).

Иако, кроз снажне симболе, Бегићеви стихови подсећају на трагичан догађај који не треба заборавити, а септембар, попут априла у „Пустој земљи“ Томаса Стерна Елиота, постаје најокрутнији месец, читајући/слушајући ове песме, проналазимо и позив на остварење правде, на слободу, на стварање сутрашњег неба које остаје новим генерацијама. „Нек се тресе кула страве/ пјесме наше/ крај јој слуге/ Реформу твој коштур плаћа/ Сад морамо/ на улице/ Вратит правду из пустиње“ (Атакама). „Било нас је премало/ дјецу да спасимо/ За гробове града/ било нас је превише/ За сутрашње небо/ свијет да мењамо/ За сутрашње небо/ звијезде су сувисне/ Постали смо пјесма/ љубави и протеста“ (Сутрашње небо).

Стављајући у средиште судбину Виктора Харе, Мехмед Бегић поставља питање шта је оно што је остало иза, а шта након њега. Једанаеста песма *Изнад таме* – по којој је насловљена књига, односно албум, једна је од песама која даје одговор на ово питање. „Твоје прво обраћање/ тад сам знала/ да идемо/ у поредак изнад таме/ иза нас је/ све сад нијемо [...] За једнакост изнад свега/ боримо се беспоштедно/ за поредак изнад страха/ због којег нестajeмо“. Тринаеста, а уједно и последња песма Деца, својим насловом указује на живот, на трајање и одговара на поруку дату у првој песми *Руке Виктора Харе*.

Ако је порука прве песме: „Ти ћеш ме надживети/ За сад те молим/ научи ко је Виктор Хара/ И шта нам значе његове руке“, онда је одговор на њу дат у стиховима: „Након нас ће пронаћи/ разлоге и доказе/ Песме твоје/ живеће/ уз митове и легенде/ Остварићу твоје снег/ реке ће нас чувати/ Успомену на тебе/ звезде ће показати/ Деца ће се сећати“. У скривеном дијалогу ових песама свакако треба тражити поенту, јер је Виктор Хара уметник који се својим ликом и делом издигао изнад таме. ■

Сапуница као судбина

Пише: *Владимир Црњански*

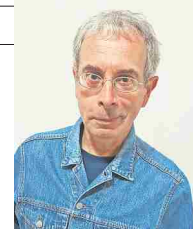
Гламурозни свет оних најпознатијих глумаца, па још ако се вољно или невољно разоткрива у таблоидним истраживима њихове приватности, неуништиво је фасцинантан за огроман део гледалачке популације данас незаоблизованих ТВ серија свих врста. И домаћих, и страних. То је негде било и полазиште редитељско-сценаристичког тандема: Синиша Цветића-Давид Јаковљевић, који је у свом новом филму „Јорговани“, смислено разуђеним приказом онога шта се дешава или би се могло дешавати иза сцене, поментом свету пожелело да дода једну оплемењујућу компоненту кроз сатирично пародијски помак од парадигматично сладуњаваог, вискомотивног садржаја ТВ сапуница.

Укратко, на приватној журци после годишњег проглашења најбоље ТВ серије „Кад јорговани замиришу“, тече расплет љубавно-пословног заплету двоје главних глумачких и животних партнера Катарине (Слобода Мићаловић) и Игора (Иван Босилчић). Ноћ је дуга, а око њих је екипа спремна да крене свим странпутицама у узајамној комуникацији и односима: сировина од продуцента, огорчени импулсивни редитељ, сце-

филмског света, као и симболичко значењској равни целог замешателства - доживљаја живота као ТВ пантљичаре сумњиве аутентичности и емоција које се проливају без краја и конца - сапунице као судбине.

То сугерише и отворено амбивалентни хепиенд, где разрешење брачне кризе протагониста тече као сцена која се управо снима, дајући „Јоргованима“ додатни дах метафилмског, остављајући гледаоца пред дилемом да ли је то што је видео било „стварно“ или још једна, међутим веома садржајана, епизода телевизијске серије. Избор главне глумице и глумца, као истинских звезда домаћег серијског телевизијског сазвежђа, био је сасвим у складу са наведеном замисли.

Овакав, рекло би се, амбициозан и промишљен приступ теми показао се и као мач са две оштрице. По структури сличан, многи ће се слижити антологијском дугомтражном дебију Синише Цветића, врхунски постављеном и одглумљеном „Усековању“, продукционо нешто захтевнији „Јор-

„Јорговани“; режија: *Синиша Цветић*;
сценарио: *Давид Јаковљевић*;
фотографија: *Зоран Јовановић Жофр*;
музика: *Лука Броћић*;
улоге: *Слобода Мићаловић, Иван Босилчић, Гордан Кичић, Мима Караџић, Исидора Јанковић, Небојша Дугалић, Павле Чемеркић*;
продуцент: *„Кошутњак филм“, Зоран Јанковић*

нариста на стимулансима, млада глумица у успону и млади глумачки пар у потрази за ангажманом, промућурни малолетни продуцентов син, конобар лопов и уважени гост руски продуцент, пун обећања и заноса али изгледа шворц...

Несумњиво, „Јорговани“ су замишљени као и нешто више од у основи романтичне комедије, што се поред поменутог оглада у истанаочној и махом удебљивој карактеризацији ликова, уочљиво базираних на стварним особама и догађајима, ипак нешто улепшаним, а позајмељеним из

говани“ не остварују очекивано надпросечан домет, овом приликом у жанру комедије. Тежина претпостављених захтева као да је пригушила преко потребну разиграност глумаца, тајминг пречесто није довољно прецизан, док потенцијална врцаост реплика остаје без жељеног ефекта.

У сваком случају, „Јорговани“ представљају занимљив покушај у креирању комедије веће специфичне тежине, и као друго остварење Цветића и Јаковљевића, мост ка наставку пажње вредне каријере, двојца који има шта да нам каже. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Гледајте како плешемо
Лејла Слимани
(Боока, 2023)

Лејла Слимани је француска списатељица млађе генерације, француско-мароканског порекла. За свој други роман „Успавај ме“ добила је Гонкурову награду што ју је у Француској виноло међу звезде књижевне сцене. „Гледајте како плешемо“ је други роман од планирана три дела породичне трилогије, али га је могуће читати и самостално. Овај роман, мада постављен као врста породичне епопеје која би требало да у ширим потезима ослика постколонијални Мароко и његово подељено друштво, ипак се првенствено чита као класична интимистичка, камерна исповедна проза.

„Гледајте како плешемо“ истражује теме супротстављених културних светова - француског и мароканског („афричког“ како га с презиrom зове газдарица Алзашанка која издаје стан главној јунакињи), више и ниже класе, образованих и сиромашних сељака. Радња романа која отприлике покрива период шездесетих и седамдесетих година прошлог века, прати судбине брата и сестре (од којих је једно академски надарено и помало инхибирано, друго далеко неуспешније у школи, а обоје у тражењу себе), и читаву галерију савременика,

Реч критике

истражујући и јаз између традиционалног наслеђа и европског утицаја у самом Мароку, и свега онога што је донео дух новог времена обележеног сексуалном револуцијом.

Са једне стране јасно је да у бити не постоји заиста опште људско искуство; све увек полази од личног, и евокативна прича о једној мароканској породици која се бори да опстане у годинама транзиције, свакако постаје полазна тачка за склапање целокупне слике времена, и коначно један, ма колико мали, део ткања приповести које помажу нашем цивилизацијском (само)разумевању. С друге стране, чињеница да је толико много савремене књижевности тако ентузијастично окренуто само себи и својој простој голој стварности, тако често испитујући само лично искуство и сопствене светове, често са ликовима који једва могу да се разликују од личних пројекција, или испитујући судбину само своје породице (главни ликови овде су временом и медијумом измењени ликови породице саме списатељице), почиње понекад да делује помало клаустрофобично.

Настаја Писарева

Цитат

Те зиме Давид ју је упознао са својим пријатељима из гимназије с којима се виђао с времена на време и коју су студирали филозофију, позориште или економију. Ајшу су изненадили топлина тих младих Алзашана, бројна питања која су јој постављали и задивљени погледи када је причала о детињству на фарми. Понекад би јој мало сметао начин на који су се опходили према њој иимала је утисак да их лаже, да их наводи на грешку. Она је за њих представљала неку врсту идеала. Била је жена из Трећег света, кћерка сељака, урођеница коврцаве косе и коже боје маслине која је успела да се ишчупа из своје ситуације. Њихови разговори често су се вртели око политике.